

Päiväkirjatutkijat avaavat arkkujaan

Päiväkirjojen jäljillä – historian tutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lulu. Tampere: Vastapaino, 2020.

Heli Hulmi

Kirjallisuusterapiaan olennaisesti liittyvä omaelämäkerrallisen kirjoittamisen juonne liittyy keskeisesti päiväkirjaan. Alue on kiinnostanut kulttuurintutkijoita ja kirjallisuustieteilijöitä jo pitkään. Viime vuonna ilmestyi Turun yliopiston kulttuurihistorioitsijoiden kokoama kattava mutta yleistajuinen teos aiheesta. Taustalta löytyy *Centre for the Storytelling, Experientiality and Memory*-tutkimuskeskuksen kanssa toteutettu päiväkirjasymposium.

Historiantutkimuksessa päiväkirjat yhdistetään laajemmin life writing -teemaan eli muistelmiin, elämäntarinoihin ja kirjeisiin. Ihminen haluaa jättää itsestään jälkiä, arvioida ja paljastaa kokemuksiaan, tunteitaan, ajatuksiaan tai vaikkapa paeta yhteiskunnallisia auktoriteetteja. Samalla kirjoittaja on omien merkintöjensä ensimmäinen lukija, joka opettelee tunnistamaan omia olojaan. Ja kasvattaa näin itseymmärrystään vaihtuvissa elämäntilanteissa.

Kuten arvata saattaa, on kirjoittajakaarti kolmea miestä lukuun ottamatta naisia. Heitä on seitsemäntoista, ja lähes kaikkien taustalta löytyy tohtorinhattu tai ainakin tekeillä oleva väitöskirja.

Omasta sielusta huolehtiminen

Kirjallisuusterapeutti Päivi Kosonen suuntaa oman artikkelinsa huolenpidon, välittämisen kehikkoon. Hän valjastaa esikuvakseen ei enempää tai vähempää kuin antiikin ajan Sokrateen, joka opetti ihmistä katsomaan omaa sieluaan eikä vain mainetta ja kunniaa. Kososen mukaan modernitkin lokikalenterit, kuten sosiaalisen median päivitykset, palvelevat sanallista tallentamista ja sitä kautta itsestä ja maailmasta huolehtimista.

Rooman keisari Marcus Aurelius näyttää tulkinneen omaa tilaansa ja ajatteluaan sotaretkillään ajanlaskumme toisella vuosisadalla, mikä Kososelle on jo startti meditatiiviseen lukemiseen. Samalla Aurelius harjoitti psykologiasta tutun näkökulman vaihtamisen taitoa ottamalla – stoalaiseen tapaan – asioihin välimatkaa.

Henkilökohtaisen päiväkirjan tunnettu kirjoittaja Henri Amiel vaikutti taas 1800-luvun Sveitsin akateemisessa maailmassa. Hänet Kosonen nostaa merkkipaaluksi oman minuuden tutkijana. Amielin päiväkirjoihin mahtuu keskusteluja eri ajattelijoiden kanssa, mikä johtaa virtaavaan, maailmankaikkeutta kohti avautuvaan minuuteen.

Pidän siitä, että kirjassa risteytetään vahvasti sekä historiallinen että nykyajan lukijaa virittävä tutkimus toisiinsa. Ilman Platonia, Sokratesta ja muita edelläkävijöitä, jotka raapustivat merkintöjä vahatauluihinsa, ei meitä tässä olisi. Sen muistaminen auttaa muuttuvan maailman keskellä.

Säilyttämisen arvoista kulttuurista muistia

Kaikista kokoelman artikkeleista välittyä analyyttisen otteen lisäksi vahva painotus kulttuurisen muistin kasvattamiseen. Julkaistut päiväkirjat tai arkistoissa säilytetyt päiväkirjakokoelmat tarjoavat nykypäivän ihmiselle arvokasta tietoa, joka voi kasvattaa suhteellisuudentajua. Niin omien kuin tuntemattomien ihmisten kirjoittamien päiväkirjojen keskittynyt lukeminen auttaa elämän isojen kysymysten äärellä. Mihin minä kuulun ja mitä merkitystä annan kokemuksilleni?

Mielenkiintoista on myös, kuinka vaikkapa Topi Artukka tutkii 1800-luvulla vaikuttaneen senaattori Johan Winterin säätyläiselämää kuvaavia päiväkirjoja. Artukka kuvaa jopa käsialan muuttumista, sillä materiaalia löytyy 60 vuoden ajalta. Näihin tiheällä tekstillä prääntätyihin merkintöihin pääsee lukijakin sukeltamaan valokuvien myötä. Tosin itse tarkastelisin käsialoja mieluummin suuremmissa koossa. Kuitenkin osa teoksen monitasoisuudesta syntyy siitä, että refleктоivan tekstin lomaan mahtuu sitaatteja alkuperäislähteistä, jopa ranskankielisinä alaviitteinä. Näin ollen uteliaalle lukijalle avautuu kokonainen maailma, jota pystyy halutessaan oma-aloitteisestikin syventämään.

Oman lukunsa kokoelmassa saavat sairaudesta ja itsestä kirjoittamisen muodot ja merkitykset. Kokonaisuus herättää erityistä kirjallisuusterapeutista myötätuntoa. Voi juontua siitäkin, että olen pitkään ohjannut sekä syöpää sairastavien että mielenterveyskuntoutujien omaelämäkerrallisia kirjoittajaryhmiä. Erityistä liikutusta koen lukiessani Karoliina Sjön artikkelia – vai sanoisinko tarinaa – Kirsti Teräsvuoren kohtalosta. Teräsvuori syntyi Kuopiossa vuonna 1899 akateemis-porvarilliseen perheeseen ja aloitti päiväkirjan kirjoittamisen 17-vuotiaana juuri ennen kansalaisuutta. Lahjakkaana pidetty tyttö päätti nuorena olla menemättä koskaan naimisiin ja päätös piti. Tosin tytölle määrättiin holhoojia eri elämänvaiheissa ja 1940-luvulla hän joutui moniksi vuosiksi niin Nikkilän kuin Tammisaaren mielisairaaloihin. ”Lopulta hyvin yksinäisen ja niukan elämän yhdeksi

keskipisteeksi, lohduksikin, muodostui kirjoittaminen ja omien kirjoitusten lukeminen”, tulkitsee Sjö.

Tutkijan mielestä Teräsvuori pysyi elämässä kiinni kirjoittamalla, kynän mitalla. (Itse ajattelen hänen jakavan saman kokemuksen monen kirjailijan kanssa.) Hän piti koko 89-vuotisen elämänsä ajan päiväkirjaa ja lahjoitti kymmeniätuhansia sivuja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle – eli tajusi niiden arvon. Sjö keskittyi kuitenkin erityisesti vuosien 1916–1918 kirjoituksiin.

Teräsvuori kutsui päiväkirjaansa runoelmiksi ja muokkasi merkintöjään sittemmin proosan suuntaan. Sjö näkee hänen punoneen lankaa, joka johdattaa aina kulloiseenkin tapahtumaan, joten kokonaisuudesta erottuu eräänlaisia kertomuksia. Sisäinen monologi, dialogeiksi muovautut keskustelut ja se, kuinka Teräsvuori työsti vuosia myöhemmin tekstejään, kertoo mielestäni kirjailijan asenteesta.

Filosofi Paul Ricoeur väittää, ettei olemassaoloamme ja tarinoita, joita kehitämme itsestämme, voi erottaa toisistaan. Ihmisenä oleminen liittyy tiiviisti siihen tulkintaprosessiin, jossa teemme kertomuksia ja käymme dialogia paitsi oman itsemme myös kulttuuristen kertomusmallien kanssa.

Maarit Leskelä-Kärki paneutuu artikkelissaan jo klassikoksi muodostuneeseen Eeva Kilven ”Naisen päiväkirjaan”. Sen ilmestyminen 1970-luvulla herätti kriitikoiden ristiriitaisia kommentteja mutta tuli vuosien saatossa lukijoiden rakastamaksi keski-ikäisen naisen vaikeidenkin tunteiden tulkiksi. Löytyyhän päiväkirjasta henkeäsalpaava kuvaus siitä, kuinka joskus jaksaa vaalenevaan aamuun asti vain kirjoittamalla ahdistustaan paperille. Samalla erottuvat naiskirjailijan elämisen ehdot tietystä yhteiskunnallisessa ajassa. Dokumentoimalla omia kirjoitusprosessejaan Kilpi näyttää, kuinka liki toisiaan kulkevat kirjoittaminen ja se, mitä elämäksi kutsutaan.

Päiväkirjan kirjoittaminen vapauttaa

Minulta vierähti pari viikkoa koko kirjan lukemiseen. Samalla oivallan, että teokseen voisi antautua koko kevään ajaksi. Jokainen artikkeli tarjoaa omanlaisensa kulman päiväkirjan maailmaan – viittilöiden taas uusiin maailmoihin. Heli Rantalaa siteeraten voi yhdestä päiväkirjamerkinnästä aueta valtava menneisyyden moninaisuus. Rantalan artikkeli avaakin tilan ja ruumiillisuuden kokemista kahden akateemisen nuoren miehen matkapäiväkirjojen kautta. Mieleen jää erityisesti 1700- ja 1800-luvun vaihteessa Turusta matkalle lähteneen Frans Michael Franzénin Pariisin kokemus. Hajut, löyhkät ja tuoksut puskevat vuosisatojen usvan läpi – kiitos arkistoissa säilytettyjen, mustetahrojen ja alleviivausten kuvioiman päiväkirjan.

Nuorten juutalaisnaisten päiväkirjat vievät piiloutumisen ja paon teemaan ravisuttavalla tavalla. Anne Frankin päiväkirjat lienevät monelle tuttuja, mutta kulttuurihistorioitsija Anna-Leena Perämäen käsittelyssä tutustutaan kahteen muuhun dokumenttiin. Niistä löytyy kirjallista kokeilua kuten etäännytyä, ajoittaista kolmannen persoonan käyttöä ja dialogia. ”Joudummeko me leirille? Mitä minä teen? Ajan yksinkertaisesti pois, pyörällä. Yksikään ihminen ei voi pysäyttää minua”, kirjoitti itävallanjuutalainen 16-vuotias Elisabeth Kaufmann. (Ja selvisi lopulta Yhdysvaltoihin.)

Ymmärrän päiväkirjan oman tilan, oman huoneen rakentamisena. Kirjallisuusterapiassa tehdään tismalleen samaa, oli vallitseva yhteiskunnallinen, oma fyysinen tai henkinen tilanne mikä hyvänsä. Välineinä ovat kirjaimet, sanat, lauseet, ilmaiset, joilla haetaan tarttumapintaa. Yhteyttä tai turvaa, todeksi tulemistä. Kirjoittaminen suuntautuu aina itsestä ulos kohti toista, vaikka sitä ei maailmalle levitettäisikään. Joten kannustan jokaista paitsi aloittamaan uudelleen katkenneen päivittäisen tai viikoittaisen kirjoittamisen myös säilyttämään päiväkirjansa, sillä niistä voi myöhemmin löytyä monta avainta. Ja aihioita, joita muokata vaikkapa novelleiksi. Toivottavasti ajan kanssa saamme arkiston, jossa myös ”kenen tahansa” ääniä ja äänettömyyksiä, murenevia papereita, lukittuja kirjoja kohdellaan hellävaraisesti, huolella.

Heli Hulmi on kirjallisuusterapiaohjaaja ja kirjailija.